

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Факультет психології та соціальної роботи

Кафедра диференціальної та спеціальної психології

Д и п л о м н а р о б о т а

бакалавра

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему:

«Соціальний інтелект як здатність ефективної міжособистісної взаємодії»

«Social intelligence as the ability of effective interpersonal interaction»

Виконала: студентка 4 курсу денної форми навчання

напряму підготовки 6. 030102 – «Психологія»

Іванова Ольга Миколаївна

Керівник: к.психол.н., доц. Каменська Н.Л. _____
(підпис)

Рецензент: к.психол.н., доц. Чачко С.Л. _____
(підпис)

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ _____ від _____._____.2018 р.

Захищено на засіданні ДЕК №
протокол № _____ від _____ р.
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою

ECTS, бали)

Завідувач кафедри

Голова ДЕК

_____ Родіна Н.В.

_____ Родіна Н.В.

(підпис)

(підпис)

Одеса – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ	6
1.1. Вивчення проблеми соціального інтелекту у вітчизняній та зарубіжній психології	6
1.2. Взаємозв'язок соціального інтелекту з психологічними особливостями особистості	12
1.3. Фактори, що впливають на ефективність міжособистісної взаємодії	16
Висновки до першого розділу	23
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ЕМПАТІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ	25
2.1. Основні етапи та програма дослідження соціального інтелекту як здатності ефективної міжособистісної взаємодії. Методичний апарат дослідження	25
2.2. Аналіз особливостей дослідження соціального інтелекту та емпатійних здібностей	27
2.3. Кореляційний аналіз досліджуваних показників соціального інтелекту та емпатійних здібностей	41
Висновки до другого розділу	43
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	53
ДОДАТКИ	58

ВСТУП

Актуальність дослідження. Діяльність людини у всіх сферах життя носить соціальний характер, який проявляється у взаємодії з іншими людьми, тобто особистість у будь-якому випадку вступає в соціальні контакти.

Сьогодні часто зустрічаються труднощі в розумінні відносин між людьми, соціальної ситуації, в адаптації до суспільства. Вирішення цієї суперечності полягає в збільшенні компетентності особистості в спілкуванні і, в цілому, компетентності при пізнанні соціального світу. Більш того, діяльність в системі суб'єкт-суб'єктних відносин вимагає наявності спеціальної здатності, яка необхідна для успішної взаємодії з людьми. Цю здатність можна визначити як соціальний інтелект.

Формування соціального інтелекту відіграє важливу роль у формуванні та становленні особистості студентів. Соціальний інтелект передбачає розвиток у особистості здатності розуміти себе, свою поведінку, поведінку інших людей та вибудовувати ефективну взаємодію, для досягнення поставлених цілей.

В останні роки з'явилося багато робіт, у яких досліджуються феномен соціального інтелекту. В зарубіжній психології проблема соціального інтелекту представлена в основних працях Е.Торндайка, Г.Олпорта, Г.Айзенка, Г.Гарднера, Дж.Гілфорда, Р.Стернберга. Серед українських та російських дослідників варто зазначити М.І.Бобнєву, Ю.М.Ємельянова, Н.Ф.Каліну, Н.О.Кудрявцеву, О.С.Михайлова, С.В.Руденко, Д.М.Ушакова.

В зарубіжній та вітчизняній психології проблематика дослідження соціального інтелекту багатозначна. Поняття «соціальний інтелект» вперше вжив Е.Торндайк; здатності соціального інтелекту розкривали в структурах загального інтелекту Дж.Гілфорд, Г.Айзенк; в основу виміру інтелекту поклали успішне вирішення проблемних ситуацій М.Форд, М.Тісак; соціальний інтелект в системі соціального розвитку особистості досліджувала М.І.Бобнєва.

У той же час, досліджень, в яких було б показано співвідношення соціального інтелекту та емпатійних здібностей особистості у сучасній психології не вистачає.

Актуальність та недостатня розробленість проблеми визначили вибір теми дослідження «Соціальний інтелект як здатність ефективної міжособистісної взаємодії».

Об'єкт дослідження: міжособистісна взаємодія студентів.

Предмет дослідження: соціальний інтелект та емпатійні здатності особистості.

Метою даної дипломної роботи є теоретичний аналіз та емпіричне дослідження особливостей соціального інтелекту як здатності ефективної міжособистісної взаємодії.

Поставлена мета розкривається через наступні завдання:

1. Провести теоретико-методологічний аналіз літератури та узагальнити дані про соціальний інтелект та міжособистісну взаємодію.
2. Емпірично дослідити показники емпатійних здібностей та соціального інтелекту.
3. Дослідити специфіку феномену соціального інтелекту як здатності ефективної міжособистісної взаємодії.

Методи дослідження: теоретичні методи (аналіз психологічної та психолого-педагогічної літератури); емпіричні методи (спостереження та метод бесіди, тестування за методиками «Дослідження соціального інтелекту» Дж. Гілфорда, «Діагностики рівня емпатичних здібностей» В.В. Бойко); методи математичної обробки даних (статистичні та аналітичні); методи статистичної обробки (комп'ютерна програма Excel).

Вибірка дослідження складається з 45 досліджуваних. Серед них: 7 – чоловічої статі, 38 – жіночої. Вікова категорія опитуваних коливається від 20 до 28 років.

Структура роботи: дана робота складається зі вступу, 2-х розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Основний зміст роботи, викладений на 60 сторінках комп'ютерного набору, містить 2 таблиці, 13 рисунків. Список літератури налічує 48 джерел, а також зазначено додатки на 4 сторінках. Загальний обсяг роботи – 60 сторінок.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження дають підстави зробити такі висновки.

1. Проведено теоретико-методологічний аналіз літератури та узагальнення даних.

Було з'ясовано, що більшість дослідників поняття соціальний інтелект вкладають схожий зміст. А саме вважають, що соціальний інтелект є системою інтелектуальних здібностей, пов'язаних з обробкою соціальної інформації, яка визначає рівень адекватності та успішності соціальної взаємодії. Включає в себе здатність розуміти себе та оточуючих, уміння аналізувати соціальні ситуації та прогнозувати їх розвиток, забезпечує успішність вирішення задач соціального характеру.

Одним із важливих елементів соціального інтелекту є комунікативна компетентність, яка представляє собою систему внутрішніх засобів регуляції комунікативних дій, які включають орієнтаційну та виконуючу складові, а також забезпечує ефективність соціальної взаємодії. Комунікативно-ціннісна функція соціального інтелекту пов'язана з потребою розуміти оточуючих, бути зрозумілим ними, що у свою чергу потребує емпатійних здібностей.

Узагальнюючи цілу низку досліджень взаємозв'язку соціального інтелекту з різними соціально-психологічними та індивідуально-психологічними характеристиками, слід зазначити, що до таких характеристик, зазвичай, відносять психофізіологічні якості, темперамент, здібності, особливості психічних процесів, досвід, вікові та гендерні характеристики, самосвідомість, характер, спрямованість, мотиваційна сфера, світосприйняття, комунікативність, емпатія тощо.

Ефективність міжособистісної взаємодії визначається в значній мірі особистісними якостями особистостей, які вступають у взаємодію. Серед таких особистісних факторів, можна виділити: комунікативну культуру,

авторитет джерела інформації, конформність і сугестивність реципієнта, а також довіру до джерела інформації. Найбільш значимими факторами сприйняття людьми один одного є: психологічна чутливість; знання можливостей, труднощів сприйняття іншої людини; навички сприйняття та спостереження, що дозволяють людям швидше адаптуватися до їх умов, дають можливість уникнути труднощів у спільній діяльності.

2. Емпірично дослідили показники емпатійних здібностей та соціального інтелекту.

Процедура проведення емпіричного дослідження складалася з трьох етапів. На підготовчому етапі нами був здійснений теоретичний аналіз проблеми психологічної адаптації, а також були виділені об'єкт, предмет, мета, гіпотеза та завдання дослідження. На основному етапі було організовано та проведено емпіричне дослідження. На заключному етапі нами була здійснена обробка та інтерпретація отриманих результатів, співвіднесення їх з метою та гіпотезою дослідження, а також формулювання висновків результатів емпіричного дослідження.

Робота має практичне значення, яка полягає у тому, що теоретичні та емпіричні результати стосовно обраної проблематики можуть увійти у зміст лекційних і практичних занять з вікової психології та психології розвитку для студентів.

За результатами дослідження було виявлено, що серед показників соціального інтелекту високий рівень домінує у здатності передбачати наслідки, вище середнього рівень домінує за такими показниками, як здатність передбачати наслідки та вербальна експресія. Середній рівень домінує серед таких показників соціального інтелекту як експресія та здатність розпізнавати структуру міжособистісних ситуацій в динаміці. А також серед показників соціального інтелекту домінує нижче середнього рівень у здатності розпізнавати структуру міжособистісних ситуацій в динаміці. Низький рівень за показниками соціального інтелекту фіксується у вербальній експресії. Це свідчить, у респондентів більш розвинена здатність

передбачати наслідки та вербальна експресія, та менш розвинена здатність розпізнавати структуру міжособистісних ситуацій в динаміці та вербальна експресія.

За рівнем вираженості емпатійних здібностей у студентів виявлено, що у 25 респондентів зафіксовано середній рівень емпатії; нижче середнього рівень емпатії фіксується у 16 респондентів. Низький рівень емпатії фіксується у 4 студентів, що складає 9% вибірки дослідження.

Можна припустити, що загальний рівень емпатії впливає на загальний рівень соціального інтелекту. Тобто без інтересу до іншої людини, без спрямованої уваги на сутність іншої людини, його стану, поведінки, без співпереживати, без здатності осмисленого уявлення внутрішнього світу іншої людини, особа не зможе адекватно розуміти поведінку співрозмовника, розуміти мову невербального спілкування, висловлювати швидкі та точні судження про людей, успішно прогнозувати їх реакції в заданих обставинах, проявляти далекоглядність у відносинах з іншими, що сприяє їх успішної соціальної адаптації.

3. Дослідили специфіку феномену соціального інтелекту та емпатійних здібностей.

Для встановлення характеру взаємозв'язків між показниками соціального інтелекту та емпатії, ми здійснили кореляційний аналіз Спірмена.

За результатами підрахунку коефіцієнта кореляції Спірмена, виявлено, що вербальна експресія обернено пов'язана з емоційним каналом емпатії. Це може свідчити про здатність людини розуміти зміну значення схожих вербальних реакцій в залежності від контексту ситуації, в якій вони виникли, а не від їх емоційного забарвлення.

Загальний соціальний інтелект має обернений зв'язок з емоційним каналом емпатії, тобто людина з високим рівнем соціального інтелекту розуміє та аналізує вчинки, дії, мову оточуючих спираючись не на емоційну

складову, а на власні знання, досвід. Дана людина здатна співчувати іншим без безпосереднього сприйняття їх почуттів.

Середні показники рівня соціального інтелекту та емпатії показують, що більш високі показники у студентів-психологів за групами експресії, проникаючій здатності в емпатії та ідентифікації. Це можна пояснити, тим, що професія психолога належить до сфери «людина-людина» і для студентів, які обрали дану професію, проникаюча здатність емпатії є важливою комунікативною ознакою, яка дає змогу створювати атмосферу відкритості, сердечності, щирості. Також для психолога є важливою здатність передбачити наслідки поведінки особистості в певній ситуації, що також проявляється на високому рівні у досліджуваних студентів. Ідентифікація – є ще одною необхідною умовою успішної емпатії, як запоруки ефективної праці психолога. Це вміння зрозуміти іншого на основі співпереживань, постановки себе на місце партнера, що має теж неабияке значення в професійній діяльності.

Таким чином, можемо зробити висновок, що у студентів-психологів соціальний інтелект обернено корелює з емоційною складовою емпатії. Тобто студенти в оцінці поведінки та її наслідків керуються не лише емоціями, а й когнітивною складовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Айзенк Г.Ю. Интеллект: новый взгляд / Г.Ю. Айзенк // Вопросы психологии. – 1995. – №1. – С. 111-131.
2. Баширов И.Ф. Социальный интеллект как фактор успешности профессиональной деятельности военного психолога: дис. ... канд. психол. наук / И.Ф. Баширов. – Москва, 2006. – 210 с.
3. Бобнева М.И. Психологические проблемы развития личности / М.И. Бобнева // Социальная психология личности. – М.: Изд-во “Наука”, 1979. – С. 35-63.
4. Бодалев А.А. Личность и общение / А.А. Бодалев. – М., 1995. – 328с.
5. Бойко В.В. Энергия эмоции в общении: взгляд на себя и на других / В.В. Бойко. – М.: Филинь, 1996 – 472 с.
6. Булка Н.І. Ресурси соціального інтелекту: адаптивність, комунікативність, креативність / Н.І. Булка // Практична психологія та соціальна робота – 2004. – №6. – С. 43-45.
7. Власова О. І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку / О.І. Власова. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2005. – 308 с.
8. Гилфорд Дж. Три стороны интеллекта / Дж. Гилфорд // Психология мышления. – М.: Наука, 1982. – С. 433-457.
9. Емельянов Ю.Н. Активное социально-психологическое обучение / Ю.Н. Емельянов. – Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1985. – 168 с.

10. Жукова М. Эмпатия: пережить за другого / М. Жукова // Смена. – 2007. – №6. – С. 56-59.
11. Иванова И. Основные направления исследований социального интеллекта в отечественной науке и зарубежом / И. Иванова // Сборник научных трудов СевКавГТУ. Серия «Гуманитарные науки» № 3. – Ставрополь: СевКавГТУ, 2006. – С. 32-33.
12. Ильин Е.П. Личностные факторы, которые влияют на эффективность убеждения / Е.П. Ильин. – Спб., 2011. – С. 3-15.
13. Калина Н.Ф. Диагностика социального интеллекта личности / Н.Ф. Калина // Журнал практикующего психолога. – 1999. – С. 159-178.
14. Каплуненко Я.Ю. Особистісні чинники розвитку соціального інтелекту у фахівців соціономічних професій: дис.. на здоб. наук. ступ. канд. психол. наук / Я.Ю. Каплуненко: дис.. – К., 2016. – 262 с.
15. Карпович Т.Н. Социальный интеллект и пути его развития у учащихся юношеского возраста / Т.Н. Карпович // Психология. – 2002. – №3. – С. 78-85.
16. Кожушко С.П. Соціальний інтелект як інтегральна властивість, що забезпечує ефективність професійної взаємодії майбутніх фахівців комерційної діяльності / С.П. Кожушко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах. – 2013. – Вип. 31. – С. 241-247.
17. Кудрявцева Н.А. Единство интеллекта / Н.А. Кудрявцева. – СПб.: Изд-во СПбГУ, 1995. – 222 с.
18. Куница В.Н. Межличностное общение / В.Н. Куница, Н.В. Казаринова, В.М. Погольша. – СПб.: Изд-во СпбГУ, 2001. – 232 с.
19. Курпатов А.В. Индивидуальные отношения. Теория и практика эмпатии / А.В. Курпатов, А.Н. Алехин. – Москва: ОЛМА Медиа Групп, – 2007. – 372 с.

20. Лобанов А.П. Социальный интеллект: от Торндайка до Гилфорда / А.П. Лобанов, О.Н. Подунова // Социальный интеллект: Проблемы исследования и диагностики. – Мн.: БГПУ, 2003. – С. 5-17.
21. Лопсан Ч.И. Социально-психологические аспекты эмпатии личности / Ч.И. Лопсан // Журнал прикладной психологии. – 2003. – №4-5. – С. 100-103.
22. Лужбина Н.А. Социальный интеллект как системообразующий фактор психологической культуры личности: автореф. дис. ...канд. психол. наук / Н.А. Лужбина. – Барнаул, 2002. – 24 с.
23. Ляховець Л.О. Особливості формування соціального інтелекту у майбутніх психологів: автореф. дис...канд. психол. наук / Л.О. Ляховець. – К., 2009. – 18 с.
24. Ляховець Л.О. Теоретико-методологічні підходи до вивчення феномену соціального інтелекту / Л.О. Ляховець. – Чернігів, Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка, 2013. – 11 с.
25. Матвеева Л.Г. Анализ понятия «Социальный интеллект» / Л.Г.Матвеева // Вестник Южно-Уральского государственного университета. – Сер.: Психология. – 2008. – Вып. 3. – С. 51-55.
26. Мельничук О.Б. Соціальний інтелект як складова професійного інтелекту майбутніх фахівців соціальної сфери / О.Б. Мельничук // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Випуск 1. – Херсон, 2014. – С. 52-57.
27. Миронюк Є.В. Визначення та історія розвитку поняття «соціальний інтелект» у психологічній науці / Є.В. Миронюк // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. – 2010. – № 7. – С. 452-461.
28. Мінава С.С. Особливості зв'язку соціального інтелекту з комунікативними здібностями у студентів-психологів / С.С. Мінава, Е.А. Горбачова // Науково-методичний журнал. – 2017. – Т. 12. – С. 23-27.

29. Науменко О.С. Соціальний інтелект як складові соціальної обдарованості / О.С. Науменко // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць. – Випуск 8. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 147-155.
30. Ожубко Г.В. Сутність та структура соціального інтелекту / Г.В.Ожубко // Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України – 2012. – №17. – С. 347-356.
31. Олпорт Г. Становление личности / пер. с англ. Л.В. Трубицыной и Д.А. Леонтьева. – М., 2002. – 461 с.
32. Панкова Т.А. Эмоциональный интеллект как фактор социально-психологической адаптации молодых специалистов: автореф. дис. канд. психол. наук / Т.А. Панкова. – Москва, 2011. – 31 с.
33. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты / Д.Я. Райгородский. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2001. – 672 с.
34. Руда Н.Л. Соціальний інтелект психолога як чинник професійної діяльності / Н.Л. Руда // Науковий вісник МНУ ім. В.О.Сухомлинського. Сер.: Психологічні науки. – 2012. – Т. 2, Вип. 9. – С. 202-205.
35. Руденко С.В. Соціальний інтелект як чинник успішності педагогічної діяльності: автореф. дис...канд. психол. наук / С.В. Руденко. – К., 2008. – 19 с.
36. Савчук М.Р. Теоретичні основи емоційного інтелекту // М.Р.Савчук // Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2017. – С. 85-97.
37. Саутина Е.С. Психолого-педагогические условия развития социального интеллекта студентов-психологов: автореф. дис...канд. психол. наук / Е.С. Саутина. – Тамбов, 2008. – 24 с.

38. Семенгор Н.А. Особенности коммуникативной компетентности в подростковом возрасте / Н.А. Семенгор // Весник ун-та им. А.А. Куляшова. – 2005. – №1. – С. 149-152.

39. Ситнік С.В. Соціальний інтелект як елемент професійної компетентності майбутніх психологів / С.В. Ситнік. – Одеса, ПНПУ ім. К.Д. Ушинського, 2008. – 8 с.

40. Степанова Т.Г. Теоретические аспекты проблем социального интеллекта / Т.Г. Степанова // Весці БДПУ. – 2007. – №3 (53). – С. 53-55.

41. Стернберг. Р. Практический интеллект / Р.Дж. Стернберг, Дж.Б.Форсайт, Дж.Хедланд. – СПб.: Питер, 2002. – 272 с.

42. Стрілецька І.І. Теоретичний аналіз феномена соціального інтелекту / І.І. Стрілецька // Актуальні проблеми практичної психології: зб. наук. праць. – Херсон, 2014. – С. 250-257.

43. Стрілецька І.І. Аналіз провідних теоретико-методологічних підходів вивчення поняття «соціальний інтелект» / І.І. Стрілецька // Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, Інститут психології ім. Г.С.Костюка НАПН України. – Вип. 28. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2015. – С. 574-585.

44. Тарасенко М.Л. Влияние социального интеллекта студентов на адаптацию к учебному процессу в вузе / М.Л. Тарасенко // Психотерапия. – 2007. – №7. – С. 32-34.

45. Ушаков Д.В. Социальный интеллект как вид интеллекта / Д.В.Ушаков // Социальный интеллект. Теория, измерение, исследования. – М., 2004. – С. 11-29.

46. Харченко С.В. Соціальний інтелект і особливості сприйняття та переробки інформації / С.В. Харченко // Наукові записки Національного ун-ту «Острозька академія». Сер.: Психологія і педагогіка. – 2009. – Вип. 12. – С. 181-188.

47. Чеснокова О.Б. Возрастной подход и исследование социального интеллекта у детей / О.Б. Чеснокова // Вопросы психологии. – 2005. – №6. – С. 35-45.

48. Южанинова А.Л. Исследование сложности когнитивной дифференциации и интеграции в связи с уровнем социального интеллекта / А.Л. Южанинова // Когнитивные стили: тезисы научно-практического семинара. – Таллин, 1986. – С. 159-162.

ДОДАТКИ

Додаток А1

**Результати дослідження показників соціального інтелекту за
тестом Дж. Гілфорда**